

ЛІНГВОІСТОРИОГРАФІЯ

Глущенко В.

– доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри германської та слов'янської філології Донбаського державного педагогічного університету

Рябініна І.

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури Донбаського державного педагогічного університету

УДК 811.161.2'0 + 811.161.1'0

ДЖЕРЕЛА ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ У ПРАЦЯХ М. О. МАКСИМОВИЧА

М. О. Максимович зробив вагомий внесок у розв'язання проблеми джерел вивчення історії східнослов'янських мов. Як і інші компаративісти 20-х – 60-х рр. XIX ст., Максимович використовував різноманітні джерела. Було розпочато розробку прийомів опрацювання давніх писемних пам'яток і сучасних говорів. Максимовичу належить заслуга формулювання комплексу методичних правил, згідно з якими здійснюється критичний аналіз мови писемних пам'яток. У працях Максимовича було започатковано диференційований підхід до жанрів пам'яток, що виявилось в протиставленні – за мовними особливостями – творів духовного та світського змісту. Такий підхід виявився плідним у студіях Ф. І. Буслаєва та І. І. Срезневського.

Ключові слова: джерела вивчення історії східнослов'янських мов, давні писемні пам'ятки, сучасні говори.

Глущенко В.

– доктор филологических наук, профессор, заведующий кафедрой германской и славянской филологии Донбасского государственного педагогического университета

Рябинина И.

– кандидат филологических наук, доцент кафедры украинского языка и литературы Донбасского государственного педагогического университета

ИСТОЧНИКИ ИЗУЧЕНИЯ ИСТОРИИ ВОСТОЧНОСЛАВЯНСКИХ ЯЗЫКОВ В ТРУДАХ М. А. МАКСИМОВИЧА

М. А. Максимович сделал весомый вклад в решение проблемы источников изучения истории восточнославянских языков. Как и другие компаративисты 20-х – 60-х гг. XIX в., Максимович использовал различные источники. Была начата разработка приемов изучения древних письменных памятников и современных говорів. Максимовичу принадлежит заслуга формулирования комплекса методических правил, согласно которым осуществляется критический анализ языка письменных памятников. В работах Максимовича был впервые осуществлен дифференцированный подход к жанрам памятников, что проявилось в противопоставлении – по языковым

особенностям – произведений духовного и светского содержания. Такой подход оказался плодотворным в трудах Ф. И. Буслаева и И. И. Срезневского.

Ключевые слова: *источники изучения истории восточнославянских языков, древние письменные памятники, современные говоры.*

Glushchenko V.

– *Doctor of Science (Linguistics), Professor, Head of the Department of Germanic and Slavonic Linguistics, Donbas State Teachers' Training University*

Riabinina I.

– *Candidate of Science (Linguistics), Associate Professor, Ukrainian Language and Literature Department, Donbas State Teachers' Training University*

THE SOURCES OF THE STUDY OF THE HISTORY OF EAST SLAVIC LANGUAGES IN M. O. MAKSYMOVYCH'S WORKS

M. O. Maksymovych made an important contribution to the issue of the research sources of East Slavic languages' history. Along with many other comparativists of 20's – 60's of the XIXth century Maksymovych used a variety of sources. The methods of study of written ancient records and modern dialects were developed. Maksymovych is credited with the formulation of a set of methodological rules used for the critical analysis of the language of written records. In his works Maksymovych grounded the differentiated approach to the genres of the records, which was revealed in the opposition – according to their linguistic features – of works with spiritual and secular matter. This approach proved fruitful in F. Buslaev's and I. Sreznevskiy's studies.

Key words: *the sources of the study of the history of East Slavic languages, ancient manuscripts, modern dialects.*

Михайло Олександрович Максимович (1804 – 1873) – видатний український учений-енциклопедист. Він був біологом, лінгвістом, істориком, філософом, фольклористом, етнографом, педагогом, літературним критиком, літературознавцем, видавцем, перекладачем, письменником [1, с. 161; 13].

Максимович – поряд з П. О. Лавровським і Я. Ф. Головацьким – став одним з перших представників порівняльно-історичного методу в Україні [6, с. 23–31; 5, с. 67].

Постановка проблеми. Філологічна діяльність Максимовича була надзвичайно плідною. Проблемам східнослов'янської філології він присвятив понад 50 праць. Максимович досліджував питання походження східнослов'янських мов та літератур, вивчав давні писемні пам'ятки й усну народну творчість, з'ясовував історичні основи книгодрукування, описував взаємозв'язки слов'янських мов.

У науковій спадщині Максимовича значне місце посідає українська лінгвістична проблематика. Його цікавили походження української мови, відношення староукраїнської писемності до давньоруської, мовні особливості давньоруських пам'яток, пов'язані з формуванням української мови, словниковий склад, звукова та

граматична будова, правопис сучасної української літературної мови, мовно-стилістичні риси українського фольклору, українська ономастика й інші питання лінгвістичної україністики [1, с. 164–165]. Цінними є роздуми вченого про українські діалекти, їх значення для моделювання історії української мови.

Вагомим є внесок Максимовича в розробку проблеми джерел вивчення історії східнослов'янських мов.

Аналіз останніх досліджень. Однак це питання в лінгвістичній історіографії залишається недостатньо вивченим. Стисло про джерела вивчення історії мови в українській і російській компаративістиці 20-х – 60-х рр. XIX ст. писав В. А. Глуценко [6, с. 37–39]. Низку тез В. А. Глуценка було розвинуто у статті й монографії І. М. Рябініної [14; 15, с. 24–46]. Тут ідеться й про відповідні погляди Максимовича. Проте спеціальних праць, присвячених внеску вченого в розробку проблеми джерел вивчення історії східнослов'янських мов, у лінгвістиці немає. Сподіваємося, пропонована стаття заповнить цю прогалину.

Метою нашої статті є розкриття поглядів Максимовича на джерела вивчення історії східнослов'янських мов у контексті української й російської компаративістики 20-х – 60-х рр. XIX ст., установлення внеску Максимовича в дослідження зазначеної проблеми.

Ця мета конкретизується в таких **завданнях**: 1) розкрити погляди на джерела вивчення історії східнослов'янських мов попередників Максимовича в дослідженні окресленої проблеми, виявити, що найбільш цінне було успадковано Максимовичем; 2) установити внесок Максимовича в дослідження проблеми кола джерел вивчення історії східнослов'янських мов, у вироблення прийомів опрацювання джерел вивчення історії мови, у методику поєднання різних джерел; 3) виявити, які твердження Максимовича зберегли свою цінність для мовознавства XX ст. – початку XXI ст.

Виклад основного матеріалу дослідження. Головним надбанням мовознавства 20-х – 60-х рр. XIX ст. стала теза про змінюваність мови [6, с. 23].

Розробка цієї тези спричинилася до виникнення ідеї нерівномірності розвитку мовних елементів різних рівнів [там же]. Саме ця ідея, в основі якої лежить принцип історизму, сприяла виникненню порівняльно-історичного мовознавства та його подальшому розвитку [15, с. 24].

Так, Востоков, якому, зокрема, належить заслуга реконструкції праслов'янських носових голосних, зміг реконструювати їх завдяки тому, що виділив у сучасній йому польській мови як архаїчний «шар» носові голосні звуки. Востоков з'ясував звукові відповідності між

старослов'янською та сучасною дослідникові польською мовою, зазначаючи, що кириличні юси споконвічно позначали носові голосні звуки, подібні до польських, а отже, ці звуки, що з усіх слов'янських мов збереглися тільки в польській, існували в старослов'янській мові [4, с. 6]. Востоков відкрив і звукове значення літер *ѣ* і *ь* [там же, с. 8–9].

Подібні спостереження поступово накопичувалися в лінгвістиці. Виникла потреба теоретично узагальнити їх. У російському мовознавстві таке узагальнення зробив Срезневський. З його погляду, у будь-якій мові «не все перетворюється рівномірно, дещо скоріше, дещо повільніше, і внаслідок цього мова стає зв'язком частин, створених у різний час, давніх і нових» [17, с. 21]. Слідом за Срезневським цю тезу розробляв Буслаєв [2, с. 29].

Яке ж завдання виникає у зв'язку з цим перед істориками мови? На думку Срезневського, це завдання полягає в тому, щоб «відрізнити давні форми від нових» [17, с. 34]. Для цього необхідно «не випускати з уваги загального ходу змін мови, розуміти хід змін інших споріднених мов і наріч» і, використовуючи «методу порівняльну», досліджувати в давніх писемних пам'ятках «уривчасті залишки старовини» [там же].

З одного боку, тут ідеться про таке важливе джерело вивчення історії мови, як сучасні діалектні дані (причому до уваги береться матеріал говорів не тільки тієї мови, що досліджується, а й споріднених мов). З іншого боку, Срезневський називає інше важливе джерело вивчення історії мови – матеріал давніх писемних пам'яток – і вказує на необхідність виділення в пам'ятках архаїчних елементів (як, власне, і в говорах сучасних мов). Фактично Срезневський окреслив коло джерел вивчення історії мови, виділивши три джерела: 1) дані сучасної мови; 2) дані споріднених їй мов; 3) матеріал давніх писемних пам'яток [18, с. 25].

Важливе значення для розвитку мовознавства мало твердження Максимовича про те, що в основі правописної системи старої української літературної мови лежить «правопис церковний» [11, с. 63]. Отже, мова давніх писемних пам'яток не завжди може використовуватися як доказ наявності чи відсутності тієї чи іншої діалектної особливості на українському мовному терені в минулому [там же].

Спираючись на Востокова, Максимович прагнув знайти відповідь на питання: яке місце посідають східнослов'янські мови в колі інших слов'янських мов; яке відношення мають східнослов'янські мови до старослов'янської; як відноситься «малоросійське наріччя» до «великоруського»? Автор використовував у своїх дослідженнях і матеріал пам'яток давньоруської писемності, і «живі» говори української та російської мов. Він бачив глибоку відмінність

східнослов'янських мов від старослов'янської при самому її введенні в Київській Русі й говорив про пізніший вплив старослов'янської мови на російську [там же, с. 64–65]. Ця думка тісно пов'язана в Максимовича з його поглядами на давню відмінність української мови від російської [там же, с. 66–67].

Старослов'янську мову Максимович ставив у ряд «живих» слов'янських мов, надаючи в деяких випадках (у плані хронології) перевагу східнослов'янським мовним особливостям (наприклад, повноголоссю) [там же, с. 68].

Максимович висловив думку про те, що старослов'янську мову не слід брати за еталон: «хоч з церковної мови багато залишилося в мові писемній, але народна мова зі своїми особливостями існувала раніше, ніж церковна мова в письмовому вигляді з'явилася на Русі» [там же, с. 71].

Подібних поглядів дотримувався й Срезневський, який також не був схильний розглядати старослов'янську мову як мову-еталон [17, с. 34].

Срезневський відзначав цінність давніх пам'яток як джерела вивчення історії мови [там же, с. 33]. Водночас учений рекомендував обережно користуватися свідченнями пам'яток. Він зазначав, що давньоруські пам'ятки «писані на змішаній із церковнослов'янської та руської мові» [16, с. 121]. Інший недолік давніх рукописів полягає в обмеженій кількості пам'яток [там же, с. 96].

Відзначимо, що одним з найважливіших завдань історика мови Срезневський вважав поєднання палеографії з діалектологією [17, с. 125]. Відмежування мови книги від мови народу почалося з того часу, коли мова народу почала змінювати свою будову. Вона змінювалася, поділяючись на говори та наріччя, а в книгах церковних мимохіть утримувалася мова давня. Початком утворення розмовної «руської» мови вчений уважав XIII – XIV ст. [там же, с. 34].

Пріоритет у дослідженні давньоруських діалектів належить Лавровському. Саме він започаткував східнослов'янську історичну діалектологію. Не вступаючи в пряму полеміку зі своїм учителем Срезневським, Лавровський, спираючись на матеріал давніх писемних пам'яток новгородського походження, сформулював висновки, дещо відмінні від схеми Срезневського: Лавровський зазначив, що особливості «новгородського говору» існували задовго до XIV ст. [10, с. 152].

З погляду Лавровського, потрібно «зібрати всі дані мови, використовуючи пам'ятки та живу мову, простежити видозміну мови впродовж століть, наскільки це дозволяють зробити джерела, визначити, що належало й належить мові» [там же, с. 2–3].

Подібних поглядів дотримувався й Буслаєв. До «джерел історичної граматики руської мови» (у сучасній термінології – східнослов'янських мов) учений відносив 1) старослов'янську мову, 2) інші слов'янські мови, 3) східнослов'янські мови, 4) мову «зразкових письменників» [2, с. 35–36].

Компаративісти 20-х – 60-х рр. XIX ст. не ставили питання про пріоритетність того чи іншого джерела вивчення історії мови [15, с. 31]. Водночас у підході до джерел намітилися нові тенденції. Вони полягали в критичному ставленні до давніх писемних пам'яток (див. вище) та у твердженні про значну цінність для історика мови явищ сучасних мов (діалектів) [6, с. 38].

Про це писав Срезневський. На думку вченого, порівняння сучасних східнослов'янських мов з іншими слов'янськими допомагає зрозуміти внутрішню логіку розвитку східнослов'янських мов як певних систем, починаючи від давньоруського періоду. Срезневський відзначав, що «прозирнути в давню вимову руську» (тобто східнослов'янську) можна «за допомогою порівняльного вивчення народних місцевих наріч, хоча б навіть і нашого часу, маючи при цьому на увазі й інші слов'янські наріччя» [17, с. 31]. Саме в цьому аспекті вчений писав про необхідність «опрацювання мови», яке протиставлене дослідженню «пам'яток писемності»: «опрацюванням мови» він називав вивчення сучасних діалектів [6, с. 38].

Велике значення для подальших досліджень мало твердження Буслаєва про те, що в говорах «збереглося найдавніших й істотних властивостей руської мови (східнослов'янських мов – В. Г., І. Р.) більше, ніж у сучасному освіченому мовленні» [2, с. 36]. Про важливість вивчення «народної мови» Буслаєв писав: «Органічне життя, яким пройнята вона, надає їй характер предмета, що має повне право увійти в царину філології» [3, с. 282]. Якщо взяти до уваги, що «організмом мови» Буслаєв вважав цілісність мовної системи, то можна зробити висновок: «органічне життя» мови, про яке писав учений, і було в його трактуванні функціонуванням «живої» мовної системи. Наведена теза Буслаєва свідчить про те, що він близько підійшов до усвідомлення переваг діалектного мовлення щодо виявлення системних властивостей мови [6, с. 38].

Отже, твердження Срезневського й Буслаєва про значну цінність для дослідників історії мови явищ сучасних мов (у сукупності їхніх говорів) стало виявом нової тенденції в підході до джерел вивчення історії мови. Вона знайшла подальше втілення в працях учених Харківської, Московської й Казанської шкіл [6, с. 49–51, 109–121], а також ряду інших українських, російських і білоруських лінгвістів.

Необхідно відзначити, що Максимович зробив значний внесок у вироблення прийомів опрацювання давніх писемних пам'яток. Разом з Востоковим, Буслаєвим, Срезневським, Лавровським, Головацьким він поклав початок розробці прийомів дослідження давніх рукописних текстів.

Саме Максимович поступово окреслив комплекс методичних правил критичного аналізу мови писемних пам'яток [11, с. 73–78]. Відзначимо, що його поради становлять практичну цінність і сьогодні.

Окремі фонетичні риси української та російської мов Максимович відзначав у пам'ятках XII ст. На цій підставі він був схильний хронологізувати виникнення східнослов'янських мов XII століттям [там же, с. 81].

За спостереженнями Максимовича, у давньоруських писемних пам'ятках, починаючи з найдавніших, спостерігається змішування давньоруських (східнослов'янських) і старослов'янських мовних особливостей. Це стосується пам'яток різних жанрів [там же, с. 80].

Максимович відзначав, що вже в договорах з греками вживані слова з повноголоссям [12, с. 295]. Так, у договорі 912 р. (тобто Олега) трапляються такі давньоруські слова: **полоняникъ** (старосл. **плѣнникъ**), **отполонени**, **вороненіє**, **розворонитись**; у договорі 945 р. (Ігоревім): **да не имѣють волости** (старосл. **власти**). Багато таких форм у «Руській Правді»: **волога**, **перегородить** та ін. [там же].

На це ж звертав увагу й Срезневський, зазначаючи, що мова договорів з греками – «церковнослов'янська», але давньоруські писці «мимохить» допускали «русизми» (східнослов'янські повноголосні форми типу **золотникъ**, **волость**, **городъ**; форми з початковим **о** відповідно до старослов'янського **је**, напр. **осень**; форми з **ж** відповідно до старослов'янського **жд**, напр. **межи** тощо) [18, с. 47].

Перспективною виявилася теза Максимовича про те, що давньоруські писемні пам'ятки різних жанрів (церковні пам'ятки, світські твори) характеризуються різною співвіднесеністю давньоруських і старослов'янських мовних особливостей: у творах духовного змісту переважає мова старослов'янська, у світських творах – розмовна давньоруська [11, с. 31–32]. Максимовича підтримали Срезневський і Буслаєв [17, с. 67; 2, с. 36].

Проте, за спостереженнями Є. Ф. Карського, до виходу праць О. І. Соболевського в українському, російському й білоруському мовознавстві ще не було здійснено територіального розподілу давніх писемних пам'яток (багато з них залишалися нелокалізованими) [8, с. 654].

Відзначимо, що в студіях Максимовича, як і в працях його сучасників, звуки ототожнюються з буквами. Так, Максимович писав

про «змішання **въ** з **ү**» як про реальну фонетичну рису в південноруських пам'ятках починаючи з XI ст. [12, с. 285]. Ототожнення звука та літери наявне й у працях Лавровського, Буслаєва [10, с. 136; 2, с. 67] та інших мовознавців.

Треба підкреслити, що становлення порівняльно-історичного методу стало можливим завдяки використанню широкого кола джерел вивчення історії мови. Проте при цьому для компаративістів 20-х – 60-х рр. XIX ст. був характерний недиференційований підхід до джерел без чіткої методики їхнього використання [9, с. 180].

В аналізований період робляться спроби визначити критерії виділення типових особливостей говорів. Уже в кінці 30-х рр. XIX ст. Максимович зазначав, що на межі територій кожна мова чи наріччя щось втрачає зі своїх особливостей і чогось набуває. Тому при виділенні наріч і говорів учений рекомендував урахувувати не граничні риси, а особливості, віддалені одна від одної, інакше кажучи – риси типові й генетично притаманні кожній з порівнюваних сусідніх одиниць [11, с. 25–26]. Це твердження мало важливе практичне значення. Так, пізніше М. М. Каринський, не згадуючи імені Максимовича, висловлював фактично його ідею, критикуючи О. І. Соболевського, який робив висновки про межі та спорідненість говорів на основі не центральних, а периферійних явищ або цілих говорів [7, с. 32–37].

Проте в цілому діалекти східнослов'янських мов у XIX ст. були досліджені недостатньо, що значною мірою обмежувало можливості порівняння матеріалу давніх писемних пам'яток і сучасних діалектних даних [8, с. 654]. Цей недолік, за Карським, був притаманний працям О. О. Потебні, М. О. Колосова, П. Г. Житецького, В. Ягича [там же].

Висновок Карського, звичайно, слід поширити й на студії українських і російських компаративістів 20-х – 60-х рр. XIX ст. [15, с. 42].

Випадки історичного порівняння матеріалу давніх писемних пам'яток і сучасних говорів у компаративістиці 20-х – 60-х рр. XIX ст. були численними; історики східнослов'янських мов залучали до розгляду й явища інших слов'янських мов.

Це повною мірою відноситься до студій Максимовича.

У полеміці з М. П. Погодіним Максимович порівнював матеріал давніх писемних пам'яток і дані сучасної української мови з урахуванням діалектних явищ [12, с. 78]. Учений підкреслював важливість залучення діалектних даних української мови для розкриття її історії [там же, с. 79].

Не користуючись чітко визначеною методикою, Максимович вибирав з пам'яток східнослов'янської писемності слова, подібні до

українських, і такі, що не трапляються, на його думку, у російській мові: **стрѣха, хапаюся, гребля, дивуємося, лѣпший** тощо [там же].

Залучення матеріалу говорів сучасних східнослов'янських мов, співвіднесеного зі свідченнями давніх писемних пам'яток, давало змогу охарактеризувати найважливіші фонетичні й морфологічні процеси, наявні в історії східнослов'янських мов.

Здійснене дослідження дозволяє зробити такі **висновки**: **1.** Як і інші українські й російські мовознавці 20-х – 60-х рр. XIX ст., Максимович використовував різноманітні джерела вивчення історії мови: матеріал давніх писемних пам'яток, дані сучасних східнослов'янських мов у сукупності їхніх діалектів, явища інших слов'янських мов. Питання про пріоритетність того чи іншого джерела вивчення історії мови не було порушено. При цьому для дослідників був характерний недиференційований підхід до джерел без чіткої методики їх використання. Водночас у підході до джерел намітилися нові тенденції, які полягали в критичному ставленні до давніх писемних пам'яток та у твердженні про значну цінність для історика мови явищ сучасних мов у сукупності їхніх діалектів (Срезневський, Буслаєв). **2.** Важливим джерелом вивчення історії східнослов'янських мов став матеріал давніх писемних пам'яток. Зусиллями вчених 20-х – 60-х рр. XIX ст., у тому числі Максимовича, було розпочато розробку прийомів опрацювання графіки й орфографії давніх писемних пам'яток. Максимовичу належить заслуга формулювання комплексу методичних правил, згідно з якими здійснюється критичний аналіз мови писемних пам'яток. У студіях Максимовича було започатковано диференційований підхід до жанрів пам'яток, що виявилось в протиставленні – за мовними особливостями – творів духовного та світського змісту. Такий підхід виявився плідним у студіях Буслаєва та Срезневського. У працях мовознавців 20-х – 60-х рр. XIX ст., у тому числі в студіях Максимовича, спостерігається ототожнення звука та літери. **3.** Іншим важливим джерелом вивчення історії мови компаративісти 20-х – 60-х рр. XIX ст., у тому числі й Максимович, вважали сучасні діалектні дані. Коло діалектних явищ, що вивчалися в історичному аспекті, з часом розширювалося. **4.** Поступово розроблялася методика, згідно з якою факти, узяті з давніх пам'яток писемності, порівнювалися з даними сучасних говорів, унаслідок чого досягалась інтерпретація цих фактів для різних історичних епох. Проте в українському й російському мовознавстві 20-х – 60-х рр. XIX ст. ще не було здійснено територіального розподілу давніх писемних пам'яток. Говори східнослов'янських мов були досліджені недостатньо. Це значною мірою обмежувало можливості історичного порівняння матеріалу давніх писемних пам'яток і сучасних діалектних даних.

Перспективи подальших розвідок ми вбачаємо у фронтальному поглибленому вивченні студій Максимовича, присвячених історії східнослов'янських мов.

Література

1. Булахов М. Г. Максимович Михаил Александрович / Булахов Михаил Гапеевич // Булахов М. Г. Восточнославянские языковеды : биобиблиографический словарь. – Минск : Изд-во БГУ, 1976. – С. 161–166.

2. Буслаев Ф. И. Историческая грамматика русского языка / Буслаев Ф. И. – Москва : Учпедгиз, 1959. – 623 с.

3. Буслаев Ф. И. О преподавании отечественного языка / Буслаев Ф. И. // Буслаев Ф. И. Преподавание отечественного языка. – Москва : Просвещение, 1992. – С. 25–373.

4. Востоков А. Х. Рассуждение о славянском языке, служащее введением к грамматике сего языка, составляемой по древнейшим оного письменным памятникам / Востоков А. Х. // Востоков А. Х. Филологические наблюдения. – Санкт-Петербург, 1865. – С. 1–27.

5. Глущенко В. А. Перші представники порівняльно-історичного методу в Україні : М. О. Максимович / Глущенко В. А., Шевченко В. В. // Перспективні напрямки сучасної науки та освіти : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Слов'янськ, 19–20 травня 2016 р.) / відп. ред. Н. М. Маторіна. – Слов'янськ : ДДПУ, 2016. – Вип. 8. Ч. 1. – С. 67–71.

6. Глущенко В. А. Принципи порівняльно-історичного дослідження в українському і російському мовознавстві (70-і рр. XIX ст. – 20-і рр. XX ст.) / В. А. Глущенко. – Донецьк, 1998. – 222 с.

7. Каринский Н. М. [Рец. :] Н. Н. Дурново. Описание говора деревни Парфенок, Рузского уезда Московской губернии / Каринский Н. М. // Сб. по рус. яз. и словесности. – Санкт-Петербург, 1907. – Т. 82. № 3. – С. 32–37.

8. Карский Е. Ф. А. А. Шахматов как историк русского языка / Карский Е. Ф. // Карский Е. Ф. Труды по белорусскому и другим славянским языкам. – Москва : Изд-во АН СССР, 1962. – С. 653–662.

9. Колесов В. В. Становление идеи развития в русском языкознании первой половины XIX в. / Колесов В. В. // Понимание историзма и развития в языкознании первой половины XIX века. – Ленинград : Наука, 1984. – С. 163–199.

10. Лавровский П. А. О языке северных русских летописей / Лавровский П. А. – Санкт-Петербург, 1852. – 160 с.

11. Максимович М. А. Начатки русской филологии : об отношении русской речи к западнославянской / Максимович М. А. // Максимович М. А. Собрание сочинений. – Киев, 1880. – Т. 3. – С. 25–155.

12. Максимович М. А. Новые письма к М. П. Погодину : о старобытности малороссийского наречия / Максимович М. А. // Максимович М. А. Собрание сочинений. – Киев, 1880. – Т. 3. – С. 273–311.

13. Плачинда В. П. Максимович Михайло Олександрович / В. П. Плачинда. // Українська мова : енциклопедія. – Київ : Українська енциклопедія, 2000. – С. 300.

14. Рябініна І. М. Джерела вивчення історії мови в українському та російському мовознавстві 20-х – 60-х рр. XIX ст. / Рябініна І. М. // Вісник Луганського державного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. – Луганськ : Вид-во ЛДПУ, 2003. – Вип. 10 (66). – С. 22–29.

15. Рябініна І. М. Джерела вивчення історії мови в українському та російському мовознавстві XIX ст. – 30-х рр. XX ст. / Рябініна І. М. – Слов'янськ : Видавець Маторін Б. І., 2011. – 174 с.

16. Срезневский И. И. История русского языка : курс 1849 – 50 года / И. И. Срезневский // Срезневский И. И. Мысли об истории русского языка. – Москва : Учпедгиз, 1959. – С. 93–132.

17. Срезневский И. И. Мысли об истории русского языка / И. И. Срезневский. – Москва : Учпедгиз, 1959. – С. 16–81.

18. Срезневский И. И. Русское слово : избр. труды / И. И. Срезневский / сост. Н. А. Кондрашов. – Москва : Просвещение, 1986. – 176 с.

Тищенко К.

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської та слов'янської філології Донбаського державного педагогічного університету

УДК 811.161.2 (09)

**ДОСЛІДЖЕННЯ ГІПОТЕЗИ М. П. ПОГОДИНА –
О. І. СОБОЛЕВСЬКОГО В СТУДІЯХ А. Ю. КРИМСЬКОГО**

У статті показано, що теорія М. П. Погодіна і дискусія з її приводу були тісно пов'язані з питанням походження східнослов'янських мов, зокрема української. У XIX ст. мовознавча наука ще не мала достатніх наукових фактів для розв'язання цієї кардинальної історико-лінгвістичної проблеми, до того ж її намагалися розв'язати з різних позицій. О. І. Соболевський поновив погодінську гіпотезу, зробивши спробу її лінгвістичного обґрунтування. Зазначено, що А. Ю. Кримський піддав критиці як погодінську гіпотезу, так і твердження О. І. Соболевського. Визначено, що внесок А. Ю. Кримського в розкриття вад гіпотези М. П. Погодіна – О. І. Соболевського є значним.

Ключові слова: українська мова, гіпотеза, «галицько-волинські» пам'ятки, діалект.

Тищенко Е.

– кандидат филологических наук, доцент кафедры германской и славянской филологии Донбасского государственного педагогического университета

**ИССЛЕДОВАНИЕ ГИПОТЕЗЫ М. П. ПОГОДИНА –
А. И. СОБОЛЕВСКОГО В ТРУДАХ А. Е. КРЫМСКОГО**

В статье показано, что теория М. П. Погодина и дискуссия по ее поводу были тесно связаны с вопросом происхождения восточнославянских языков, в частности украинского. В XIX ст. языковедческая наука еще не имела достаточных научных фактов для решения этой кардинальной историко-лингвистической проблемы, к тому же ее пытались решить с разных позиций. А. И. Соболевский обновил погодинскую гипотезу, сделав попытку ее лингвистического обоснования. Отмечено, что А. Е. Крымский поддал критике как погодинскую гипотезу, так и утверждения А. И. Соболевского. Определенно, что вклад А. Е. Крымского в раскрытие изъянов гипотезы М. П. Погодина – А. И. Соболевского является значительным.

Ключевые слова: украинский язык, гипотеза, «галицко-волинские» памятники, диалект.